

անպիտան հողեկա Գրեթոր երեցիս՝ ի յիշատակ
եւ հաւըն Մզտեխո Փողատին եւ մաւը Խանդուտին
եւ որդւոյն Թորոսին, Մարտիրոսին եւ Եղբարն
Մուղամին եւ կենջն Մանային եւ ինձ անարժան
Գրեթոր զրչե, որ գրեցի եւ ծաղկեցի եւ կաղմացի
(... բերք ճը պատրաստ լլլլլլ, չը պատրաստ իշտուն
իւ հայ լերէ):

(Հ-Հ-Հ-Հ-Հ-Հ-Հ) Թուրքոս ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԳՈՒՇԵԿԵԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՓՆՏԱԲԻԱԾ ԹՈՒՅԵԿԵՆ ՄԷ

Գալէմքեարեան «Սարգիս Ալքեպ. Սարա-
ֆեան եւ իւր ժամանակը», վերնագրով Հրատա-
րակած էր «Հանդիսիս», մէջ շորք մը յօդուած-
ներ, որոնց առաջնոյն մէջ (1907, էջ 205, 206)
յառաջ բերելէ վերը այն սիսալ թուական-
ները, զորոնք մէկ քանի հայ հեղինակներ նշա-
նակած են յիշեալ Արքեպիսկոպոսին կաթողիկէ
հաւատոյ դաւանութիւնը տալուն համար, և
յարէ «սակայն իմ ձեռքս գտնուած պաշտօ-
նական մէկ թղթոյ համեմատ» Սարգիս Հոռոմայ
եկեղեցւոյ դաւանութիւնը պաշտօնապէս զրով
տուած է 1743ին, երբ Զմիւնիս մէջ երու-
սաղեմայ համար նուերներ կը հաւաքէր:
Հոս յառաջ բերուած թէ տարին է թէ
տեղը շատ ճիշդ են, ինչպէս պիտի տեսնենք,
բայց նման կարեւոր դէպքի մը ուրիշ էական
պարագաներն ալ փափագելի է գիտնալ, ահա
թէ այս մասին ինչ կը տեղեկագրուի P. Clemente
da Terzorio ի զրած Le Missioni del Minor
Cappucini ուսումնասիրութեան գ. հատորի
մէջ (100—103):

Յեցեալ պաշտօնական եւ անկասկածելի
վաւերաթուղթերու կ'ըսէ Տերզorio թէ Սարգիս
հաւատոյ դաւանութիւնը տուած է 1743, Յու-
նուար 29ին Զմիւնիս Յ. Պողիկարպոս եկե-
ղեցւոյ մէջ, հայ-կաթողիկեայ ծխարանի պար-
տադրած ձեւին համեմատ, առաջի կ. Պողացի
(հայազգի) Ստեփանոս կնք լազիր կրօնաւորի եւ
իներկայութեան ուրիշ հինգ նմանապէս կոդղա-
կեր կրօնաւորներու, որոնցին ի մասնաւորի յի-

շելու է Զմիւնիս Առաքելական փոխանորդը,
P. Girolamo da Peraino:
Սարգիս Արքեպ. նցյ օրն իսկ զրկած էր
ի Հռոմ իտալերէն նամակ մը, զօր արժան է
կարդալ: Հանդիսի մէջ (էջ 206) Հրատարա-
կուած իտալերէն նամակը՝ ուրիշ բան շերեւիր
եթէ ոչ պատասխան անոր գրութեան:
Ահա այս նամակս եւ յարակից հա-
տուածները՝

«Nel 1742 troviamo Superiore a Smirne
il p. Michele da Parigi.

15. Egli è sotto il governo di questo
Superiore che avvenne la celebre conver-
sione di Sergio arcivescovo di Cesarea e
legato del patriarca armeno di Gerusalemme.
Era Sergio uomo insigne per dottrina e
adorno di singolari prerogative. Favorito
da Dio di larghi doni e aiutato dai Missio-
nari, conobbe e dedestò in pari tempo gli
errori armeni, correndo ai Cappuccini, per
abbrechiare la religione cattolica.

Era il giorno 29 gennaio del 1743,
quando Sergio, fermo nel proposito fatto
d'abbandonar lo scisma, tutto raccolto e
raggiante di gioia, s'avviava alla chiesa
di s. Policarpo. L'aspettava il p. Stefano
da Constantinopoli, Missionario Ap. Cappuc-
cino, per riceverna l'apresenza di Gerolamo
Lanza, Vicario Apostolico di Smirne, del
p. Michele da Parigi Superiore, e dei Mis-
sionari Cappuccini Andrea da Buto, Aga-
tangelo e Stefano, l'arcivescovo Sergio, fece
nelle mani del suddetto p. Stefano, la solenne
professione di fede, secondo il rituale armeno
cattolica e venne assolto dall'eresia¹.

16. Di là, lo stesso giorno, Sergio
convertito, scriveva la seguente lettera a
Roma:

«Al più alto di Sinai, Impareggiabile
Benedetto XIV Santissimo Papa elettissimo:
che pienissimamente possiede la somma
Monarchia, e il Primato della Sede della
cattolica chiesa inespugnabile: godendo

¹ In nomine Jesu Christi. Amen.

Anno Domini millesimo septingentesimo qua-
dragisimo tertio, mensis Januarii vigesima nona, co-
ram Rev. mo Patre Hieronimo Lanza a Peraino Vica-
rio Apostolico Smirnae, ac Patribus Michaele Parisino
Superiore huius missionii Capucinorum Smirnen-

l'autorità e l'infallibilità, come norma rettissima, nel decidere in materia della santa fede cattolica, e dei buoni costumi: mi sottometto con tutta ubidienza, e con la grazia dello Spirito Santo vero, lo riconosco ora essere unico capo visibile della militante Chiesa di Christo: a cui ancora con gran desiderio bacio umilmente li piedi al cielo avvianti.

"E con la dovuta reverenza, e grande osseglio, esibisco umile ubidienza a cotesta Sagra Congregazione detta del S. Offizio: Riconoscendo, per li doni gratuiti di N. Sig. Giesù, la purissima, e retissima professione della Santa Romana Chiesa. E però all'E. mi e Rev.mi Inquisitori generali ordinati in Sagra Cong. offerisco questa lettera di obbedienza, e di professione della fede, per mezzo del Rev.mo Vicario di Smirne Gerônimo Lanza, e dei religiosi frati Capucini, e propriamente coll'assistenza di Stefano apostolico predicatore, e missionario di nazione armena, e nativo di Constantinopoli, dell'istesso ordine di S. Francesco. E poichè avendo io con l'assidua lezione dei libri dottrinali salutari dei sacri teologi, succhiato il purissimo latte della Regina nobilissima, cioè della S. Romana Chiesa, mi trovo d'avere fatto profitto secondo la mia possibilità. Onde conchiudo brevemente il discorso, proferendo il nome della S. S. Trinità, e tutti gli Beati della celeste regione: Che io di qui avenir in tutto, e per tutto sarò obidente alla Santa Romana Chiesa in-

sium a S. Policarpi Parocho primario, Andrea a Buto, Agathangelo Remo, Stephano Atrebateni Praedicatoribus Capucinis missionariis apostolicis testibus ad id requisitis, Ill. mus ac Rev. mus Dominus Sergius Archiepiscopus Cæsareae in Capadocia legatus Patriarchæ Armeni Jerosolimitani libenti animo professionem expressam et solemnem catholice apostolice et romane fidei, proferens formulam ad id in rituali armeno catholico praescriptam emisit, et post hanc professionem, ego Frater Stephanus Constantinopolitanus Capucinus Missionarius Apostolicus, viuit facultatum quas a S. S. mo Domino Nostro Benedicto decimo quarto Summo Pontifice feliciter regnante accepi, supradictum archiepiscopum ab heresi absolvii.

In quorum fidem præsentem actum cum Ill. mo ac Rev. mo Domino Sergio supradicto et testibus superenarratis subscripsi, et sigillum ordi-

sin'alla morte, uniformandomi alla medesima nella spiegazione della Santa Fede, e Religione, e in tutte l'intenzioni.

E per confermazione di tutto ciò questa lettera scritta di propria mia mano, e sigillata, è stata inviata a VV. EE. le quali se si compiaceranno, e si degneranno, sono supplicate per l'indulgenza plenaria, e per la dispensa da mandarsi all'imperitevole servo di VV. EE. per mezzo dei sudetti Frati Capucini. Si conservino per splendore della Chiesa Santa di Christo. Amen.

Smirna 1743, 29 gennaio.

Umiliissime servitores

Sergio Arciveseovo della gran' Cæsarea, e primario Nunzio del Patriarca Armeno della santa città di Gerusalemme^{1.}

1742/ն Զմւռնիոյ Մեծաւոր կը գտնենք

Հ. Միքայէլ Պարիսցի:

15. Այս Մեծաւորին վարչութեան միջնին է որ տեղի ունեցաւ Սարգսի՝ Կեսարիոյ արքեպիսկոպոսին եւ Երուսալէմի հայ պատրիարքի նույիրակին Նշանաւոր դարձը: Սարգսին էր այր Նշանաւոր հմտութեամբ եւ զարդարուած առանձինն առաւելութիւններով: Աստուծմէ մեծ ձիբերով օժոււած եւ Առաքեալներէ (Missionari) օժանդակուած՝ ճանչցաւ եւ մերժեց մի եւ նշն առեն հայ մ. Լորութիւնները, դիմելով Անդղակիւներու՝ կաթողիկէ կրօնը Ընդգրկելու համար:

1743 Յունուար 29ի օրն էր երբ Սարգիս, Հաստատուն իր դրած առաջադրութեան մէջ Տերձուածը թողլու, կը դիմէր՝ բոլորովին մտամփոփ եւ զուարթերես՝ Ս. Պողիկարպոսի եկեղին: Իրեն կը սպասէր Հ. Ստեփան Կոստանդնուպոլսցի, Կնդղակիր Առաքելական Առաքեալը, որպէս զի զննքն ընդունի Զմւռնիոյ Առաքելական Փոխանորդ՝ Հերմիմոս Լանցայի

narium huius missionis apposui. Peractum Smirne in ecclesia nostra S. Polycarpi sacello regio et consulari, parochia Gallorum, adhaerentium, et protectione regis nostri christianissimi gaudentium, die, mense et anno supradicto.

Seguono le firme... Arch. S. C. di Prop. Fide. Scriptura originali riferite nelle Congr. Gen.... Volume 715. Ad Congr. diei 13 maji 1743, num. 16.

¹ Scriptura originali, ib. Bull. Ord., vol. VII, pag. 281.

եւ Հ. Միքայէլ Պարիսցի՝ Մեծաւորին եւ Անդրէաս Բուտեան, Ագաթանգեղոս եւ Ստեփանոս՝ Կնդղակիր Առաքեալներու Ներկայութեանը։ Սարգիս արքեպիսկոպոս՝ յիշեալ Հ. Ստեփանոսի առջեւ ըրաւ հաւատոյ հանդիսական դաւանութիւնը, հայ-կաթողիկէ բանաձեւին համաձայն եւ արձակուեցաւ հերետիկոսութենէ։

16. Կորագարձ Սարգիս, Խոյն տեղէն, միւնյն օրը, հետեւեալ թուղթը կը գրէր Հռոմ, “Կը հպատակիմ ամենայն հնազանդութեամբ անման բենետիկոս ժԹ՝ Ընտրեալ սրբազն Պապին, որ՝ բարձրագոյն քան Սինայի՝ ունի լիով անպարտելի կաթողիկէ Եկեղեցոյ գերագոյն Միապետութիւնը եւ Աթոռոյ Գլխաւորութիւնը, Վայելելով՝ իրեւ ամենաճիշտ կանոն՝ Ճոխութիւն եւ անսխալականութիւն կաթողիկէ սր. Հաւատոյ եւ բարի վարոց վերաբերեալ նիւթոց օրոշման մէջ. եւ Ճշմարիտ Հոգեոյն Սրբոյ շնորհօք կը ճանչամ այժմ զինքը Ժողովով, Ընդունելով՝ Տեղուորեալ Եկեղեցոյն միակ տեքրիստոսի զինուորեալ Եկեղեցոյն միակ տեսանելի գլուխը, որուն նաեւ երկնածեմ ոտքերը մեծ փափառով եւ խոնարհար կը համբուրեմ։”

“Եւ պարտ ու պատշաճ մեծարանքով եւ մեծ յարգութեամբ կը յայտնեմ խոնարհ հպատակութիւն սր. Պաշտաման անուանուած սր. Ժողովով, Ընդունելով՝ Տեղուորեալ Յիսուսի ձրիատուը պարգեւներու շնորհիւ՝ Հոգմէական սր. Եկեղեցոյ ամենամքուը եւ ամենաճիշտ գաղաքական ամենամքուը եւ ամենապատիւ Ընդհանուր գեալ վսեմափայլ եւ ամենապատիւ Ընդհանուր գննիներու կը նուիրեմ հնազանդութեան եւ հաւատոյ գաւանութեան այս թուղթը, միջնորդութեամբ Զմիւնից փոխանորդ՝ ամենապատիւ Յերոնիմոս Լանցայի եւ Կնդղակիր Կրօնաւոր Եղբարց եւ յատկապէս միեւնյն փրանկիսկեան Կարգէն՝ առաքելական քարողիչ՝ Ստեփանոսի օժանդակութեամբ, որ է պղպեցի հայ առաքեալ։ Եւ որովհեաեւ սրբակեաց աստուածաւրաներու վարդապետական փրկաւէտ գրքերու յարատեւ Ընթերցմամբ ամենաբարձր թագուհոյն այսինքն Հոգմէական սր. Եկեղեցոյն, ամենամքուը կաթը ծծած՝ լիքզինքս անկէ օգտուած ըլլալ կը համարիմ, որչափ որ ինձի հնարաւոր էր. Ուստի համառօտ կը վերջացնեմ հնարաւոր էր. Ուստի համառօտ կը վերջացնեմ առու՝ արտաքերելով Ամենասուրբ Երրորդութեան անունը եւ երկնից բալոր Երանելները, որ ես ասկէ վերջ ամեն բանի մէջ եւ ամէն կերպով հնազանդ պիտի ըլլալ Հոգմէական սր. Կեկեղեցոյ մինչեւ ցմահ, Կնդղինքս անոր համա-

կերպելով սր. Հաւատոյ եւ կրօնի մեկնութեան մէջ եւ ամէն գիտաւորութեամբ։ Եւ իրեւ հաստատութիւն այս ամէն իմ ձեռքովս գրուած ու կնքուած այս թուղթը ղրկուեցաւ Վսեմ. կարդինալներու, որոնց կաղերսեմ որ բարեհաճին շնորհել ինձի, անարժան ծառայիս, լիսակատար ներողութիւն եւ տնօրինում վերցիշեալ Կնդղակիր եղբարց միջոցաւ. Ող եղէք Քրիստոսի սր. Եկեղեցւոյն պայծառութեան համար. Ամէն։

Զմիւնիա, 29 Յունուար 1743։

Ամենախոնարհ ծառայ

Սարգիս Արքեպիսկոպոս մեծն Կեսարիոյ եւ առաջիննուիրակ Երուսաղէմ սր. Քաղաքին հայ Պատրիարքին։

Այս առթիւ աս ալ Ըսեմ որ թէպէտ եւ բոլորովին ստուգուած է այսօր թէ թէքիրտաղի Սարգիս Վ. Ա. Մարքրեր անձ է մեր Սարգսէն, այսու հանդերձ իրեւ տեղեկութիւն յառաջ բերեմ հոս Երկտող յիշատակարան մը, զոր ինքն թէքիրտաղին գրած է (ինչպէս որ հայութիւն թէքիրտաղին) Պիլուարդի հայերէն աստուածաբանութեան համառօտութեան երբորդ հատորին (Վիեննա 1813) սկիզբը։ Այս հատորը կը գտնուի Բաղդադի կ. հայոց առաջնորդարանի Փաքրիկ մատենադարանին մէջ։ Ահա յիշատակարանը. “Յիշատակ է աստուածաբանութեան գիրս թէքիրտաղի Սարգիս վարդապետի ի գուռն սուրբ Աստուածածնի դպրատան վանից եւ հայրապետանոցի հայոց ուղղափառաց որ ի Զմանու Լիբանանուն։”

Կրնակը Ենթադրել որ ուրիշ դբքեր ալ նուիրած է յիշեալ վանքին, որուն այսելուծ ըլլալուն ալ հաւանականութիւն կայ. Ժամանակը շատ բան կինայ յայտնել։

Վ. Վ. ՍԱՅԷՂԵԱՆ

* Եւ սրբուած իտակերէն հատուածին հայերէն այս թարգմանութիւնը կատարած եւ մեր յարգելի աշխատակից Սայէղէն ան ի յօդուածին մէջ ապուած է ազանդէն Ամերիկայի ի նմբագրութիւնը։